

**Pedagogika Marie Montessori a její náboženská výchova
(průvodce studiem)**

Mgr. Marcela Fojtíková Roubalová, PhD.

Pedagogika M. Montessori je v povědomí mnoha pedagogů známá jako alternativní pedagogický koncept. O její náboženské výchově se toho ví v našich podmínkách velmi málo i přesto, že je to nedílná součást její pedagogiky. Jestliže chceme vychovávat všestranně rozvinuté osobnosti, neměli bychom zapomínat i na jejich duchovní složku.

Obsah

Pedagogika Marie Montessori a její náboženská výchova	1
Stručná životopisná data	2
Východiska Montessori pedagogiky (důvod ke změně v přístupu).....	2
Náboženská výchova	3
Citlivá období.....	3
Připravenost prostředí	5
Třístupňová lekce	6
Rozšířený náhled na tři stupně poznání dítěte:.....	6
Svoboda	6
Řád/pořádek.....	7
Role dospělého.....	7
Použitá literatura	9
Rozšiřující literatura k tématu	9
Webové stránky.....	10

Efektivní adaptace začínajících učitelů na požadavky školské praxe

Stručná životopisná data

Narozena 31. 7. 1870 v Chiaravalle v Itálii. Školní léta strávila v Římě, kde vystudovala technicky orientovanou střední školu a následně medicínu na římské univerzitě. Později studovala také filozofii a antropologii.

Pracovala jako asistující lékařka na psychiatrické klinice s duševně zaostalými dětmi. Na základě studia materiálů dr. Itarda a Séguina vypracovala program pro mentálně postižené děti. Hlavní myšlenkou byl rozvoj duševního potenciálu pomocí smyslů.

6. 1. 1907 byla otevřena první mateřská škola Casa dei Bambini (někdy také nazývaná „Dětský dům“) v Římě pro zdravé děti z chudých rodin.

V roce 1917 se usadila v Barceloně, kde dále rozvíjela svou pedagogiku. V letech 1915 – 1924 zde probíhal její experiment s náboženskou výchovou.

S nástupem fašismu byly její školy zavřeny a Montessori byla nucena Španělsko opustit. Ze tří měsíční cesty po Indii se stal nedobrovolný sedmiletý pobyt. V Indii rozpracovala svou Kosmickou výchovu pro děti 6-12 let.

Zemřela 6. 5. 1952 v Holandsku, v kruhu své rodiny.

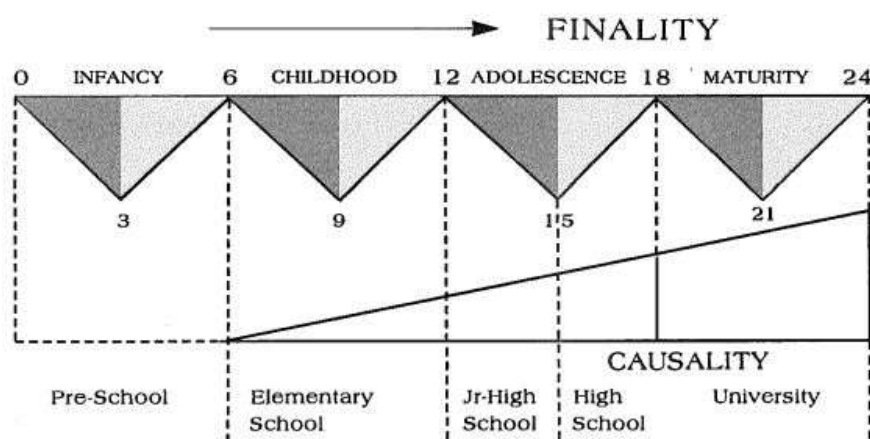
Východiska Montessori pedagogiky (důvod ke změně v přístupu)

- Člověk je jedinečná bytost – jedinečná osobnost
 - Individualita
 - Socialita.
- Člověk má neomezenou otevřenost a přizpůsobivost světu.
- Potenciál člověka.
- Vnitřní stavební plán osobnosti, který řídí vývoj.
- Člověk je od přírody kulturní bytost, závislá a tvůrčí.
- Člověk buduje sám sebe aktivním jednáním ve svém přírodním, kulturním a sociálním prostředí.

Efektivní adaptace začínajících učitelů na požadavky školské praxe

Citlivá období

- Vývoj dítěte neprobíhá kontinuálně, ale ve fázích. (viz obrázek)
 - Spodní linie – klasické pojetí vzdělávacího systému
 - Horní linie – postupný vývoj podle 4 fází lidského vývoje:
 - rané dětství
 - dětství
 - adolescence
 - dospělost

(obrázek z publikace Gobbi, G. *Listening to God with Children*)

- citlivé období umožňuje dítěti vybrat si v připraveném prostředí vhodné potřeby/pomůcky pro jeho růst.
- Psychický vývoj dítěte probíhá nejprve ve skrytosti, dospělí to ani nemusí zaznamenat. V určité chvíli se u dítěte projeví např. první slova, ale příprava na první slabiky probíhá v dítěti už dávno před tím.

Náboženská výchova

Marie Montessori byla celý svůj život katolička a z jejího díla je patrná je opravdová víra. V průběhu života se snažila svou náboženskou výchovu přizpůsobit různým náboženstvím a vyznáním a z toho pramení časté nepochopení tohoto jejího odkazu.

Její přesvědčení a postoj může ilustrovat následující citát: „Když člověk odhalí zákony vývoje dítěte, odhalí ducha a moudrost Boha, který v něm působí. Musíme dbát na objektivní potřeby dítěte jako na něco, co Bůh sám nám ukládá, abychom uspokojili. Toto je pravý pedagogický duch, neboť to

Efektivní adaptace začínajících učitelů na požadavky školské praxe

znamená, že se sama moudrost Boží uskutečňuje chováním vychovatele.“ (*Gott und das Kind*, In BANDHAUEROVÁ, P. Cesty katecheze 2014, 2-3.)

- Pro dítě je nejdůležitější **vztah k transcendentnu**.
 - Montessori poznala, že náboženská výchova je přístupovým bodem kulminačního typu pro vše, co dítě dělá ve škole.
 - Náboženská výchova dává nový význam všem aktivitám dítěte.
 - Dítě projevuje smysl pro vděčnost, radost a novou důstojnost.
 - Dítě se nemůže plně realizovat, pokud nenaváže osobní vztah k transcendentnu.
 - Děti jsou schopny rozlišovat mezi přirozenými a nadpřirozenými věcmi.

Ticho a ztišení

Ztišení a ticho podporuje odraz a **kapacitu poslouchat Někoho jiného**.

- Získáváme Boží přítomnost v celém našem bytí.
- Podle Boží pedagogiky se vyprazdňujeme, jak si to přeje Bůh, vyprázdníme sebe a budeme naplněni Bohem.

Chceme pomáhat dětem uvědomit si hodnotu ticha jako nezbytného **prostředku k naslouchání a odpovídání Bohu**.

- Lekci ticha.
 - Je to základ, společné cvičení, které je součástí také jiných pohybových lekcí, jako „chůze po linii/čáře“ a „praktický život“.
 - Je to ticho, které slouží dětem; přináší vnitřní řád.
- Děti nám ukazují často a znovu jak moc milují cvičení ticha.

Lekce ticha nebo tichou hru, můžeme provádět následujícími způsoby:

- Katecheta pozve děti, aby si našly **vhodné a pohodlné místo** a vede jejich pozornost ke ztišení a tichu. Vede je k tomu, aby napodobovaly jeho. Dále, katecheta šeptá a krátce a stručně vede děti a pomáhám jim **uvědomovat si své tělo**. Společně se dívají na své nohy, paže, ruce a stále jsou tiše.
- Věnujeme pozornost také našemu **dechu a vnímáme také ticho**.
- Když jsou děti relativně ztišené, katecheta může děti vybídnout, aby si uvědomovaly **zvuky kolem sebe**:
 - pravděpodobně uslyší ptáky venku, zvuk kapání vody, pohyb nebo hluk zvenčí atd.

Efektivní adaptace začínajících učitelů na požadavky školské praxe

- Katecheta může také děti vyzvat, aby zavřely oči a poslouchaly zvuky, které bude (katecheta) dělat, jako zvonění zvonečkem.
- Někdy, když jsou děti ztišeny a mají radost ze svého ticha, může jim katecheta tichým hlasem slavnostně recitovat žalm nebo zpívat píseň.
- Cvičení ticha dospěje k závěru, když katecheta odjede opodál a **šeptem volá každé dítě jménem**, začíná u těch, kteří dosáhli největšího ticha. Dítě, které je voláno se zvedne a jde potichu, jak nejvíc může za katechetou, zatímco ostatní děti čekají s úžasnou trpělivostí a očekáváním než uslyší své jméno.

Připravenost prostředí

V barcelonském domě zřídila prostor, který sloužil k náboženské výchově dětí, který nazvala Atrium. Jedná se o prostor, který působí roli „prostředníka“ mezi učebnou (školou) a kostelem. Má podobný význam jako foyer či vstupní brána. Zde děti psychicky i fyzicky vstupují do církve a připravují se na liturgii.

- Nábytek, pomůcky a celé uspořádání má usnadnit dětem práci. Vnější prvky mají pomáhat dětem i dospělým ke koncentraci a meditaci.
 - V centru pro dospělé musejí lidé hledat pomoc pro svoji meditaci v knihách, zatímco dětem ji má poskytnout katechetický materiál.
- Atrium musí vyhovovat potřebě dítěte, které musí mít při práci svobodu a pohyb. Vést ho k rozvoji a pořádku.
- **Obsah atria** má sloužit k připomínání a vedení dětí k aktuálním a prezentovaným tématům v daném školním roce.
- Výsledkem připraveného prostředí je:
 - stálá práce
 - poslušnost
 - pořádek
 - pokrok a myšlení
 - schopnost ticha
 - koncentrace
 - spontánní vstřebávání kultury
- Uvnitř atria je určité místo odlišené pro odpočinek od práce v prostředí a je to „modlitební kout“.
 - Na tomto místě je malý stůl a krásný koberec, který ohraničuje to speciální místo, kam mohou děti v rámci katecheze kdykoli přicházet a modlit se/meditovat.

Efektivní adaptace začínajících učitelů na požadavky školské praxe

Třístupňová lekce

Způsob, jakým jsou dětem prezentována jednotlivá témata.

- Didaktická technika, která respektuje stádia psychického dospívání dětí.
 1. Spojení objektu, který vidím smysly, s jeho názvem.
 2. Rozpoznání předmětu/objektu, který patří k vyslovenému názvu.
 - Když dítě neví nebo se splete, tak ho katecheta neopravuje, ale vrátí se k prvnímu stupni (příležitostně).
 3. Dítě si vzpomene na název, když vidí objekt.
 - K tomuto stupni lze přistoupit až tehdy, je-li si katecheta jistý, že ho dítě už zvládne. Jinak se musí vrátit do první či druhé periody.

Rozšířený náhled na tři stupně poznání dítěte:

1. První perioda: dítě přichází do kontaktu s předmětem
 2. Druhá perioda: dítě pracuje s předmětem
 3. Třetí perioda: dítě je o něm schopno komunikovat
- To odpovídá postupu v katechezi:
 1. dítě přichází do kontaktu s tématem: buď je součástí prostředí, nebo jde o hlásání Slova, prezentace liturgického tématu nebo otázka k meditaci
 2. dítě se samo dostává do interakce s tématem – začíná. Samostatně pracuje s materiálem
 3. dítě zpracovává samostatně téma v kresbě, nebo jej komentuje vlastními slovy. Je schopno syntézy a vytváří vztahy mezi subjekty či je vidí.

Svoboda

Svoboda dětí, chápaná jako osvobození, musí být vždy respektovaná tak, aby bylo dětem umožněno projevit ji přiměřeně svému věku a potřebám.

Montessori ve školách poskytovala dětem nejrůznější příležitosti k účasti na praktických životních úkolech, které mu pomáhají k nezávislosti v jeho přirozenosti. Postupně jak dětská kapacita a potřeba kontaktu s jeho kulturou roste, dáváme dítěti víc a víc příležitostí svobodně si volit práci. Práci si vybírá s postupným rozvojem, podle svého spontánního rozhodnutí a možností.

- **osvojování si svobody vyžaduje asistenci:**
 - Pomáháme svobodě dětí přípravou prostředí.

Efektivní adaptace začínajících učitelů na požadavky školské praxe

- **Připravenost prostředí** vytváří možnost realizovat se ve svobodě a vede k nezávislosti.

Řád/pořádek

Řád nemůžeme vnímat stejně u dětí i dospělých, ti mají velmi praktické důvody pro řád, který umožňuje spokojenost v životě a efektivnost práce.

- Pro mladší děti řád/pořádek znamená nutnost mít pevné body mezi lidmi a věcmi kolem nich.
 - Nacházení známých lidí a věcí na stále stejném místě dává dětem pocit bezpečí;
 - bezpečí je základem harmonického vývoje člověka.

Role dospělého

Prvním úkolem dospělého je připravit prostředí, které vnějším způsobem vyjadřuje to, jak je sám **katecheta připraven ve svém nitru!** Katecheta je jako **vědec**, který trpělivě a vytrvale zkoumá skutečnost. Tyto schopnosti jej kvalifikují především a mají větší význam, než použité metody a pomůcky.

Montessori požadavky na katechetu:

- Spíš než mluvit má objevovat sílu ticha.
- Namísto vyučování se učí pozorovat.
- Trpělivost a pokora jsou skutečně nezbytné.
- Dospělému na poli výchovy nic nepatří. Ani duše dítěte. To vše je Boží a je nám z Boží dobroty svěřeno pro naši radost.
- Katecheta má účast na Božím stvořitelském činu, ale nesmí zapomínat, že je mu svěřena jen část a není to ta zásadní část.
- Nemůžeme dávat dítěti „formu“, protože by to nebyla jeho vlastní forma. Musíme mu představit formu, pro kterou bylo stvořeno a pro kterou se má samo rozhodnout.
- Dítě má samo objevit, k jaké „formě“ bylo stvořeno, a my mu v tom musíme pomoci. Kdo je Stvořitel všech věcí, které zde byly, jsou a budou a kdo to vše miluje.
- První krok, jak řešit situaci ve vzdělávání a výchově, musí být zaměřen ne na děti, ale na učitele a vychovatele.
- Pomoci dítěti k samostatnosti a zasahovat jen tehdy, když opravdu potřebuje naši pomoc.

Studijní text k projektu

Efektivní adaptace začínajících učitelů na požadavky školské praxe

- Prvním krokem je hlásání Božího slova. Poté musí katecheta rozpoznat, kdy ustoupit stranou a nechat Boží slovo, aby v dítěti samo pracovalo. Je to Duch Svatý přítomný v Božím slově, který vstupuje do dialogu s dítětem jako pravý učitel.

Z náboženské výchovy Marie Montessori vychází další více či méně rozpracované modely. Jedním z nich je Katecheze Dobrého pastýře pro katolické prostředí nebo Godly – Play evangelické církve.

Náměty k diskusi a zamyšlení:

Se kterými prvky Montessori pedagogiky jste se setkali v období vaší docházky do školy?

Daly by se některé principy Montessori pedagogiky zavést do zařízení, ve kterých jste vykonávali praxi?

Jaká je role duchovního rozvoje v současném vzdělávacím systému?

Porovnejte přístup k prostředí u Montessori a v běžných školách.

S jakými typy náboženské výchovy jste se setkali?

Efektivní adaptace začínajících učitelů na požadavky školské praxe

Použitá literatura a zdroje

BANDHAUEROVÁ, Petra. Vhled do náboženské výchovy Marie Montessori. *Cesty katecheze*, 2014, r. 6, č. 2-3, str. 17-21. ISSN 1803-7224.

CAVALLETTI, Sofia. *The religious potential of the child 6 to 12 years old: a description of an experience*. Chicago, Ill.: Catechesis of the Good Shepherd Publications, 2002, 145 s. ISBN 978-1-56854-351-2.

GOBBI, Gianna. *Listening to God with children: the Montessori method applied to the catechesis of children*. Loveland, OH: Treehaus, 1998, 131 s. ISBN 1-886510-14-8.

LUDWIG, Harald a kol. *Vychováváme a vzděláváme s Marií Montessoriovou: (praxe reformně pedagogické koncepce)*. 2. vyd. Praha: Univerzita Pardubice, 2008. 104 s. ISBN 978-80-7395-049-1.

Rozšiřující literatura k tématu

CAVALLETTI, Sofia. *Living liturgy: elementary reflections*. Chicago, IL: Catechesis of the Good Shepherd Publications, 1998, 138 s. ISBN 1-56854-241-0.

MONTESORI, Maria. *Gott und das Kind*. Freiburg: Herder, 2001.

MONTESORI, Maria. *Objevování dítěte*. 1. české vyd. Praha: SPS - nakladatelství světových pedagogických směrů, 2001. 207 s. ISBN 80-86189-01-5.

MONTESORI, Maria. *Tajuplné dětství*. 1. české vyd. Praha: Nakladatelství světových pedagogických směrů, 1998. 131 s., [4] s. obr. příl. ISBN 80-86189-00-7.

RÝDL, Karel, ed. *Metoda Montessori pro naše dítě: inspirace pro rodiče a další zájemce*. Pardubice: FF Univerzity Pardubice, 2006. 140 s. ISBN 80-7194-841-1.

SURMA, Barbara a BIEL, Krzysztof. *Já jsem dobrý pastýř: průvodce programem Katecheze Dobrého pastýře*. Praha: Stanislav Juhaňák - Triton, 2016. 198 s. ISBN 978-80-7553-044-8.

ZELINKOVÁ, Olga. *Pomoz mi, abych to dokázal: pedagogika Marie Montessoriové a její metody dnes*. 1. vyd. Praha: Portál, 1997. 107 s. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-071-5.

Efektivní adaptace začínajících učitelů na požadavky školské praxe

Webové stránky

<http://cestykatecheze.cz/>

<http://www.cgsusa.org/>

<http://www.katechezedobrehopastyre.cz/>

http://www.talbot.edu/ce20/educators/catholic/sophia_cavaletti/

<http://www.zijememontessori.cz/>